

הרב דוד אייגנר

עשיית מלאכות בערב שבת ברפת

ראשי פרקים

א. מבוא	ח. שש תקיעות בערב שבת
ב. הקדמה	ט. ישוב הסוגיות
ג. עשיית מלאכה בערב שבת	י. לפני עיוור
ד. זמן המנחה	יא. סדרי העדיפויות בעשיית מלאכות בערב שבת
ה. עשיית מלאכות לאחר זמן מנחה קטנה	יב. הדרכה מעשית לעשיית פעולות, לרפתן
ו. איסור העשייה - מדרבנן או מנהג	יג. ולבעלי מקצוע
ז. עבודת פועלים בערב שבת	סיכום

א. מבוא

הפעלת הרפת המודרנית בשגרה דורשת מערכת 'מעטפת' מורכבת של פעולות הן של בעל המשק, והן של בעלי מקצוע רבים, זאת משום שישנן מספר מערכות שפועלות במקביל.

ככלל, ניתן לחלק את סוגי הפעולות הנדרשות למספר קבוצות מרכזיות:

- פעולות הדרושות לתחזוקת הרפת.
- פעולות הדרושות למהלך התקין של החליבה. ג. פעולות שקשורות לתפקודן של הפרות.
- בקבוצה הראשונה ניתן למצוא פעולות טכניות בעיקר כגון: עבודות מסגרות, טיפול בזבל וכדומה.

- בקבוצה השנייה ניתן למצוא בעיקר פעולות חשמליות כגון: תפעול תקין של מכונות החליבה, מיכלי הקירור, וכדומה.
- בקבוצה השלישית ניתן למצוא פעולות הדרושות לבריאותה של הפרה: רופאים וטרינרים, מזריעים, תזונאים וכדומה.
- חלק מהפעולות יכולות להיעשות על ידי הרפתן בעצמו, וחלקן צריך להיעשות על ידי בעלי מקצוע הבאים מחוץ למשק¹.
- השאלות שיש לדון בהן הן:
- א. מהם השיקולים המעשיים וההלכתיים שצריכים לעמוד לפני הרפתן, בבואו להכריע אלו מלאכות ניתן לעשות בערב שבת, ועד מתי ניתן לעשותן.
  - ב. עד איזו שעה ניתן להזמין בעלי מקצוע לרפת. השאלה השניה מתפרטת לכמה סעיפים:
  - א. האם ישנה מחויבות על הרפתן המזמין, לדאוג לכך שבעלי המקצוע יחזרו לביתם לפני השבת, או שמא אין מחויבות כזו.
  - ב. האם ישנה הגבלה מסוימת על עשיית חלק מהמלאכות בחלק מהיום.
  - ג. מהי האומדנא שעל פיה ניתן להגדיר מתי ניתן לעשות פעולה עד כניסת השבת? האם זהו הזמן הממוצע של טיפול, או שמא יש לקחת בחשבון את הזמן המרבי הידוע, או שדי בזמן הקצר ביותר שידוע?

ב. הקדמה

ראשית יש להניח מספר הנחות יסוד:

- א. לצורך מניעת צער בעלי חיים, או מניעת הפסד מרובה, אין לעשות כל מלאכה בשבת על ידי יהודי, הן מלאכה שאסורה מהתורה והן מלאכה שאסורה מדרבנן. במקרים אלו הותרה רק אמירה לנכרי².

1. מבחינה זו אין הבדל בין אם בעל המלאכה הוא הרפתן עצמו ובין אם הוא עובד הגר במקום.
2. עפ"י גמ' שבת (קכח ע"ב), שו"ע (או"ח סי' שה סע' כ), יש לציין שאמנם יש מהראשונים (ריא"ז בשבת) שהקילו לעשות מעשה בידיים לטלטל את הבהמה במקום בו היא נפלה לאמת המים, אולם גם לדעתם היתר זה הוא רק במלאכות דרבנן ולא במלאכות דאורייתא. אולם מלאכה שנאסרה רק משום גזירה, במקרה של צער בעלי חיים לא גזרו עליה חכמים, ראה שש"כ (פכ"ז סע' נה).

בגדרי היתר מלאכות ואמירה לנכרי בשבת ברפת, נרחיב בעזרת ה' במאמר נפרד.

- ב. הפעלת רכב אסורה מן התורה, וכן ישנן פעולות שכרוכות בשימוש בחשמל בעשייתן שאסורות מן התורה. על כן אין לקרוא לבעלי מקצוע יהודים בשבת, גם אם הקריאה נעשתה על ידי גוי, וגם אם בפועל הם יגיעו למשק רק במוצאי שבת.
- ג. במקרים בהם ישנה סבירות גבוהה שייגרם חילול שבת יש להעדיף טכנאי/ וטרינר גוי.
- ד. אין הבדל בין שבת ליום טוב לעניינים אלו, אף אם מדובר בכמה ימי חג (כראש השנה).
- ה. אין הבדל בעשיית המלאכה בין גברים לנשים.³

ג. עשיית מלאכה בערב שבת

ראשית יש להבין עד איזו שעה ניתן לעשות מלאכות בערב שבת. אומרת המשנה (פסחים נ ע"א):

מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין. שאלה על כך הגמרא:

מאי איריא ערבי פסחים אפילו ערבי שבתות וערבי ימים טובים נמי דתניא העושה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה לעולם. התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה לא, הכא מחצות. אי נמי, התם סימן ברכה הוא דלא חזי אבל שמותי לא משמתינן ליה, הכא שמותי נמי משמתינן ליה. הגמרא, שואלת במה שונה איסור מלאכה בערב מסתם ערבי שבתות וימים טובים.

הגמרא מתרצת שני תירוצים: התירוץ הראשון של הגמרא הוא שבערב שבת האיסור הוא ממנחה ואילך, ולא לפני כן, ואילו בערב פסח האיסור הוא כבר מחצות היום. תירוץ השני הוא שבערב פסח ישנה חומרה יותר משמעותית מערב שבת; הן בערב שבת והן בערב פסח, העושה מלאכה לא רואה סימן ברכה. ההבדל ביניהם

3. שבולי הלקט (ס' נו) בשם רם נטרונאי גאון.

הוא שבערב שבת יש איסור, אך העובר עליו לא משמתיים אותו, לעומת העושה מלאכה בערב פסח, משמתיים אותו.⁴

הנ"מ בין התירוצים היא, שלתירוץ הראשון אין הבדל מהותי בחומרת העשייה בין ערב פסח לערב שבת, ההבדל היחיד בין הזמנים הוא הזמן שבו מתחיל האיסור. ואילו לתירוץ השני ישנו הבדל מהותי בחומרת האיסור בין שני הימים.⁵

שבולי הלקט (ס' נו) בשם רבינו תם (הוב"ד גם באגור ס' שנ): מבאר טעמו של איסור המלאכה בערבי שבתות וימים טובים: "משום כבוד שבת ויום טוב שמוסיפין מחול על הקודש".

אם כן, לשני תירוציה של הגמרא, לאחר זמן המנחה אין לעשות מלאכות.

ד. זמן המנחה

יש לשאול מהו זמן המנחה שבו עסקה הגמרא, האם מדובר במנחה גדולה או במנחה קטנה.

הראשונים נחלקו בשאלה זו: לדעת רש"י (פסחים נ ע"ב) זמן המנחה הוא זמן מנחה קטנה - מתשע שעות ומחצה⁶, וכן נוקטים: כל בו (ס' נח)⁷, ריטב"א (פסחים נ ע"ב),

4. יש לציין שבירושלמי (פסחים פ"ד ה"א) הובא טעם הדבר מדוע יש להחמיר יותר - בערב פסח מאשר בשאר ערבי שבתות וימים טובים: "אינו בדין שתהא עסוק במלאכתך וקרבתך קרב", ביארו הראשונים, (ר"ן טז ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה מקום, סמ"ג ל"ת עה ד"ה בפרק מקום שנהגו), שמכיוון שישנו חיוב הקרבת הקרבן ומצות מצה ומרור שטרחתם מרובה אין לעשות מלאכה בזמן זה.

5. במשמעות נ"מ זו נדון בהמשך.

6. גרסת ה"י בדברי רש"י היא - תשע שעות ולא תשע ומחצה, ראה שם שדן בגירסה זו של רש"י, ולדעתו על אף שהג' היא תשע שעות, כוונתו היא לזמן מנחה קטנה, אלא שראוי להקדים חצי שעה קודם לכך. ראה שם שהביא את גרסת הרא"ם, שגרס תשע שעות ומחצה, ראה גם כן פני" (פסחים נ ע"ב), שאף הוא דן בגירסה הנכונה בדברי רש"י.

7. אמנם הכלבו (ס' לא) הזכיר רק את הדעה הסוברת שזמן המנחה הוא שש ומחצה, מ"מ הזכיר זאת בשם הרמב"ם, ואילו בס' נח כתב זאת בסתמא, על כן נראה בדבריו שס"ל שמדובר בזמן מנחה קטנה.

מאירי (פסחים נ ע"ב) לדעת 'רוב מפרשים', וכן משמע ממהרי"ץ גיאת (הל' קידוש סי' טז), מג"א (סי' רנא ס"ק ד), ערוה"ש (או"ח סי' רנא סע' א)⁸.

אולם לדעת ר"ח (פסחים נ ע"ב), תוספות רי"ד (פסחים נ ע"ב), מאירי (פסחים נ ע"ב) לדעת 'קצת מפרשים', מרדכי (פסחים סי' תרג) בשם המהר"ם, מהר"ם חלאווה (פסחים נ ע"ב), תשב"ץ (סי' צ), אבודרהם (ד"ה מעריב של שבת), והטור (סי' רנא), המנחה שעסקה בה הגמרא היא מחצות ואילך דהיינו, מנחה גדולה, וכתב הלבוש (או"ח סי' רנא סע' א) שיש להחמיר לכתחילה כדעה זו.

בשו"ע (או"ח סי' רנא) הובאו שתי הדעות בשם יש מפרשים, הדעה הראשונה היא שהזמן הוא מנחה גדולה, והשניה היא מנחה קטנה, ולא הכריע ביניהן. בשו"ת שואל ונשאל (ח"ה סי' לא) ביאר בדבריו שיש להקל כדעה השניה, משום שכשהמחבר מביא שתי דעות בשם יש אומרים כוונתו למעשה היא להכריע כדעה האחרונה⁹. וכן כתבו הט"ז, שו"ע הרב והמ"ב (סי' רנא) שבמקרה זה הסומך על המקילים לא הפסיד. אם כן, איסור עשיית המלאכות מתחיל מזמן מנחה קטנה - כשעתיים וחצי לפני השקיעה.

ה. עשיית מלאכות לאחר זמן מנחה קטנה

לאחר שראינו שניתן לעשות מלאכות עד זמן מנחה קטנה, יש לשאול מהי משמעות איסור עשיית מלאכה לאחר זמן זה. כפי שראינו לעיל, לתירוץ הראשון של הגמרא אין הבדל מהותי בין ערב שבת לערב פסח, חומרת עשיית המלאכה בשני המקרים היא זהה, ההבדל הוא בזמן תחילת האיסור, אך לא במהותו. אמנם בתירוץ השני של הגמרא מובן שחומרת עשיית המלאכה בערב פסח היא משמעותית יותר מעשיית מלאכה בערב שבת, אך גם להבנה זו מבחינה עקרונית יש איסור.

8. יש לציין שהרי"ף (פסחים טז ע"ב-יז ע"ב): והרא"ש (פסחים פ"ד סי' א) מביאים את לשון הגמרא, אך לא מבארים באיזו מנחה מבואר.

9. ראה: יד מלאכי כללי השו"ע סע' יג) שכתב שם בשם מספר אחרונים, שבכל מקום בו המחבר מזכיר שתי דעות בשם יש אומרים כוונתו לפסוק כדעה השניה. וראה מנחת אהבה (ח"א פ"ב סע' יב הע' 40) ובשו"ת עטרת פז (ח"א או"ח סי' ו) שביארו מדוע דעת המחבר נוטה להקל כדעה הסוברת מנחה קטנה.

הראשונים ביארו שהגמרא הגדירה את עשיית המלאכה לאחר מנחה כאיסור, כפי שמבארים: רש"י (ד"ה מאי), תוספות רי"ד (פסחים נ ע"ב),¹⁰ ר"ן (פסחים טז ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה מקום), בעל המאור והרמב"ן (שם) והריטב"א (פסחים נ ע"ב) בדעת רש"י. וכן דייק הפמ"ג (סי' רנא ס"ק ב) מלשון הט"ז שיש איסור בעשיית המלאכה אלא שאין משמטים אותו, כתב המ"ב שיש לחשוש לכתחילה לדבריו.

בר"ן (פסחים טז ע"ב בדפי הרי"ף ד"ה גמ'), ובריטב"א (פסחים נ ע"ב בדעת הרא"ה בשם הרמב"ן) הובא עיקרון נוסף, שניתן לנהוג איסור מלאכה בהוספת שעות, רק ביום בו יש איסור מצד עצמו כערב שבת. אולם, ביום בו אין איסור עקרוני לעשיית מלאכה כאמצע השבוע אין משמעות לתקנה זו; לכן הדיון בגמרא הוא רק ביחס לערב שבת, ביום בו יש איסור עשייה באופן עקרוני.

ו. איסור העשייה - מדרבנן או מנהג

בשאלה האם איסור עשיית המלאכה הוא מדרבנן, או שמא מנהג בעלמא נחלקו הראשונים. הרמב"ם (הל' יום טוב פ"ה הי"ז) סובר שזהו איסור:

אסור לעשות מלאכה בערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה כמו ערבי שבתות, וכל העושה מלאכה בהן אינו רואה סימן ברכה לעולם, וגוערין בו ומבטלין אותו בעל כרחו, אבל אין מכין אותו מכת מרדות, ואין צריך לומר שאין מנדין אותו

וכן מובן משו"ת הרשב"א (ח"ה סי' לה) והסמ"ג (ל"ת עה). גם מלשון המאירי (פסחים נ ע"ב ד"ה תענית) מובן שמדובר באיסור דרבנן, וכן כתב באה"ל (סי' רנא ד"ה העושה). אולם לדעת הריב"ש (סי' מד): "אין עקרו אסור גמור, לא מן התורה, ולא מדברי חכמינו ז"ל, אלא שחכמים אמרו שהעושה כן, אינו רואה סימן ברכה", וכן סוברים המהר"ם חלאווה (פסחים נ ע"ב) והט"ז (סי' רנא ס"ק א).

אם כן, מכיוון שלדעת הרמב"ם, הרשב"א והסמ"ג, וכן דייק באה"ל בדעת השו"ע, שמדובר באיסור. איסור העבודה לאחר מנחה הוא מדרבנן.

10. יש לציין שלדעתו, ישנם מקומות בהם נהוגים איסור מלאכה כבר מהבוקר, אך הדבר תלוי במנהג ואיננו מעיקר הדין.

ז. עבודת פועלים בערב שבת

בירושלמי (ב"מ פ"ז ה"א) הובאו דברי רבי אמי בשם רב יהודה:
 תנאי בית דין הוא שתהא השכמה של פועלין והערבה של בעל הבית...
 ערבית בין השכמה בין הערבה משל בעל הבית עד איכן עד כדי למלאות
 לו חבית מים ולצלות לו דגה ולהדליק לו נר.
 הפנ"מ מבאר בירושלמי, שם: שתנאי בית הדין הוא שההשכמה היא משל
 הפועלים, ואינם צריכים לקום לפני הזריחה כדי להגיע לעבודתם, אלא יגיעו
 לעבודתם באור יום, גם אם הם שכירי יום, אך סיומו של יום העבודה הוא משל
 בעל הבית, על כן הם צריכים לעבוד עד צאת הכוכבים.
 אולם בערב שבת הן ההשכמה והן ההערבה הם משל בעל הבית, דהיינו, שהזמן
 שהם צריכים להגיע לעבודתם ולחזור לביתם בערב שבת הוא על חשבוננו של בעל
 הבית.¹¹

גדר זה הובא גם כן בגמ' ב"מ (פג ע"א) נאמר: "אמר ריש לקיש פועל בכניסתו
 משלו ביציאתו משל בעל הבית".

רש"י ביאר במקום שכשהוא נכנס לעיר לאחר העבודה הוא צריך לתת משלו לבעל
 הבית, דהיינו לצאת לאחר צאת הכוכבים, אך ביציאתו למלאכתו בבוקר אינו צריך
 להקדים, אלא יוצא לעבודתו מביתו עם הנץ החמה (ולא לפני כן).

הרשב"א (ב"מ פג ע"ב), בביאורו השני¹² לסוגיה, מבאר כרש"י, שהחזרה בערב צריכה
 להיות משל הפועל, דהיינו לאחר צאת הכוכבים. כראיה לדבריו הוא מביא את
 הירושלמי, שהחזרה ביום ו' היא משל בעל הבית שחוזר באור יום, כדי שישפיק למלא
 חבית מים, לצלות דג קטן ולהדליק את הנר.¹³

כך ביארו את הסוגיה: הגהות אשרי (ב"מ פ"ז סי' א), טור (חו"מ סי' שלא), ב"י (חו"מ סי'
 שלא), רמ"א (חו"מ סי' שלא סע' א). וכן ביאר הב"ח (חו"מ סי' שלא), שמשמעות הירושלמי

11. ראה שו"ת שיבת ציון סי' ס שביאר שהגמרא עוסקת במקום בו לא נקבע תנאי מוגדר בין
 בעל הבית לפועליו לגבי מספר השעות, אלא הפועלים נשכרו ליום עבודה שלם.

12. הנ"מ בין שני הפירושים ברשב"א היא בשאלה על היציאה בבוקר, האם הפועל מחוייב
 לצאת מביתו לפני הזריחה על מנת להגיע לעבודתו, אך אין חולק על כך שבערב חזרתו היא
 לאחר צאת הכוכבים - מלבד ערב שבת.

13. נראה לומר שהמשמעות של שלושת דברים אלו היא שישנו צורך להכנות המינמליות של
 שבת: הכנת משקים, מזון בסיסי וזמן מספיק להדלקת נרות לפני השקיעה.

היא שלמרות שהם חוזרים לביתם לפני צאת הכוכבים, עבודתם נחשבת ליום עבודה שלם, ומקבלים את שכרם כבכל יום, וכך ביאר שו"ת שיבת ציון (סי' ס).
אם כן, במקרה בו הפועל מחויב לבעל הבית, מוטל עליו לעבוד גם לאחר זמן מנחה קטנה.

ח. שש תקיעות בערב שבת

בגמ' (שבת לה ע"ב) מובא שהיו נוהגים לתקוע שש תקיעות בערב שבת, מטרתן היתה להכין את העם לקראת השבת. הצורך בשש תקיעות נפרדות הוא משום שאין צורך שבטול מלאכה יהיה בו זמנית לכל העם:

תנא דבי רבי ישמעאל שש תקיעות תוקעין ערב שבת התחיל לתקוע תקיעה ראשונה נמנעו העומדים בשדה מלעדור ומלחרוש ומלעשות כל מלאכה שבשדות ואין הקרובין רשאים ליכנס עד שיבואו רחוקין ויכנסו כולם כאחד ועדיין חנויות פתוחות ותריסין מונחין התחיל לתקוע תקיעה שניה נסתלקו התריסין וננעלו החנויות ועדיין חמין מונחין על גבי כירה וקדירות מונחות על גבי כירה התחיל לתקוע תקיעה שלישית סילק המסלק והטמין המטמין והדליק המדליק ושוהה כדי צליית דג קטן או כדי להדביק פת בתנור ותוקע ומריע ותוקע ושובת¹⁴.

מסוגיות אלו מובן, שנעשו מלאכות בעיר גם בזמנים שהם לאחר זמן מנחה קטנה, כפי שכתב המ"ב (סי' רנא ס"ק א) שמובן מהגמרא שזמן סגירת החנויות הוא קודם זמן הדלקת הנרות, וכתבו המג"א (סי' רנו ס"ק א) והמ"ב (שם) שזמן תקיעה שניה היה בזמן מנחה קטנה.

מובן, שלמרות שביום רגיל, יום העבודה המלא של הפועלים הוא עד צאת הכוכבים, וכשהם אינם עובדים בחלק מזמן זה הם נחשבים לגזלנים¹⁵, בערב שבת יום עבודה מלא הוא עד הזמן שהם יגיעו לביתם, יספיקו למלא חבית מים, לצלות דג ולהדליק נרות, וזמן זה הוא לפני צאת הכוכבים.

14. יש לציין שלא מדובר בשישה זמני תקיעות שונים, אלא בשלושה, וכל תקיעה היתה מורכבת משתיים – תרועה ותקיעה, ראה רש"י (שם ד"ה שש תקיעות).

15. ראה למשל תענית (כג ע"ב): אבא חלקיה לא ענה שלום לחכמים שבאו אליו, מחשש גזל, מכיוון שהוא שכיר יום.

עם זאת, אין הם יכולים להקדים לפני זמן זה ומוטל עליהם לעבוד גם לאחר זמן מנחה קטנה.
 אם כן, ודאי הוא שהגעת הפועל לביתו להכנת אותם שלושה דברים היתה זמן רב אחרי מנחה, ומותר לעשות כן אף לכתחילה, וכן החנויות היו פתוחות בעיר לאחר מנחה, ועשו כן אף לכתחילה.
 יש להבין כיצד גדר זה מתיישב עם הסוגיה בפסחים, שאין לעשות מלאכה לאחר זמן מנחה.

ט. ישוב הסוגיות

הר"ח (פסחים נ ע"ב) מבאר שישנם שהתירו להם עשיית מלאכה, ועל כן אם הם עושים מלאכה לא משמטים אותם: "העושה מלאכה מחצות ולמעלה זולתי שהתירו להם חכמים משמתינן ליה".

הראב"ה (פסחים סי' תצה ד"ה פרק רביעי) מחלק בין מלאכה שמטרתה היא להשתכר שאסורה, למלאכה שהיא לצורך השבת, שמותרת, כחילוק זה סוברים: רבינו ירוחם (נתיב יב ח"א דף סו טור ג), רא"ש (פסחים פ"ד סי' א), אבודרהם (מעריב של שבת ד"ה העושה מלאכה), טוש"ע (סי' רנא סע' ב), ב"י (סי' רנא) בשם הגהות מיימוניות (פ"ח הלכות יו"ט אות ע), לבוש (סי' רנא סע' א), ערוה"ש (סי' רנא סע' ג), מ"ב (שם ס"ק ה) ולדעת הרמ"א (שם) היתר זה הוא אף ביחס לצרכי חברו, וכך נוקט המג"א (סי' רנא ס"ק ה).
 היתר נוסף מובא באור זרוע (ח"ב הלכות ערב שבת סי' יג), ריקאנטי (סי' פז בשם ריא"ז), רמ"א (סי' רנא סע' א), לבוש (סי' רנא סע' א), שו"ע הרב (או"ח סי' רנא סע' ג) וערוה"ש (או"ח סי' רנא סע' ג) שמחלקים בין מלאכות קבועות שאסורות, למלאכות שהן דרך ארעי, שמותרות, מדבריהם נראה שהיתר זה הוא אף במלאכות שאינן לצורך שבת, אלא היתרן הוא מפאת שהן אינן קבועות.

בבאה"ל מובא היתר נוסף: "והנה בזמנינו לא נהגו ככה (שאין לעשות מלאכה לאחר מנחה קטנה) ואפשר דהטעם הלא הוא כדי שיבאו לעיר ויכינו צרכי שבת ובזמנינו כ"א מהפועלים - אנשי ביתו מכינין צרכי שבת". דהיינו איסור המלאכה תלוי באופן המציאותי, מי שלא זקוק להכנה מיוחדת של צרכי שבת, איסור המלאכה אצלו הוא מאוחר יותר.

ערוה"ש (או"ח סי' רנא סע' ד) מתייחס לשתי סוגיות אלו ומבאר שישנם שלושה אופנים בהם ניתן לעשות מלאכות עד זמן מאוחר יותר מזמן המנחה: א. דין בטול

המלאכה הוא רק לבעל הבית, אך לא לפועלים¹⁶. ב. האיסור הוא במלאכה חדשה, אך מלאכה שהתחילו בה ניתן לסיימה. ג. כשיש מי שיכין את צרכי השבת, אין צורך להפסיק מזמן המנחה.

גם המג"א (ס"ל רנא ס"ק ד) מקשה מהסוגיות האלו לדעת הסוברים שמדובר במנחה גדולה, שמוכח שעבדו עד מאוחר יותר מזמן המנחה, ומתרץ שמעיקר הדין פועל צריך לעשות גם לאחר זמן המנחה, אך אינו רואה סימן ברכה, לכן לדעתו נפסקה ההלכה כמ"ד מנחה קטנה.

אם כן נראה, שאיסור המלאכה לאחר זמן מנחה, הוא ביחס למלאכות שאין בהן צורך לאותה שבת, וכן עשייה עבור חברו בשכר גם כן נאסרה, אך מלאכות שנצרכות לצורך השבת, מותרות אף לאחר שעה תשיעית ומחצה¹⁷.

י. לפני עיוור

מקרה נוסף שיש לדון בו הוא, מה הדין במקרים בהם יש חשש שמא בעל המלאכה לא יספיק לשוב לביתו לפני זמן כניסת השבת.

במקרה זה יש לדון בגדרי איסור לפני עיוור:

נאמר בתורה (ויקרא יט): "לא תקלל חרש ולפני עיוור לא תתן מכשול".

דרשה על כך הגמרא (פסחים כב ע"ב): "רבי נתן אומר מנין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח תלמוד לומר ולפני עור לא תתן מכשול".

16. באופן דומה ביאר המ"ב (ס"ל רנא ס"ק ג) ובביאור הלכה (ס"ל רנא) סובר שזמן בטול המלאכה תלוי באופי המלאכה בה האדם נמצא, על כן פועלי שדה צריכים לשבות כבר במנחה גדולה, ואילו לאדם שיש לו מי שיכין לו את צרכיו, נהגו להקל גם בזמנים מאוחרים יותר מזמן מנחה קטנה.

17. בפירוט המלאכות למעשה, ראה הדרכה מעשית לעשיית מלאכות, להלן.

עיקרון זה מובא אף בילקוט יוסף (שבת כרך א עמוד עה): "מלאכת דבר האבד בערב שבת מותרת, עד סמוך לכניסת השבת והחג... וכן כל מלאכה שניכר שעושה אותה לכבוד שבת, מותר לעשותה בערב שבת אחר זמן מנחה קטנה, וכגון, אם אירע לו קצר חשמלי בביתו, או שנתקלקל לו הפלאטה החשמלית, מותר לתקן את הקצר או את הפלאטה אפילו על ידי אומן, עד סמוך לכניסת השבת... ובלבד שיהיה סיפק בידם להגיע לביתם להכין צרכי שבת". בראשונים ובפוסקים הובא דיון נוסף האם עיסוק שהוא לצורך מלאכת שמים מותר כפי שכתב שבולי הלקט (ס"ל נו בשם ר"ת): "ודוקא מלאכת הדיוט אבל מלאכות שמים... מותר וכן כתב גם רבינו ישעיה זצ"ל, ומ"מ צריך להיזהר שלא ימעט בכבוד שבת".

דהיינו אסור לאדם לגרום לאדם אחר לעשות מעשה האסור לו, על אף שהאדם שגרם את המעשה לא עובר בעצמו על אותו איסור.¹⁸

אמנם עוברים על איסור לפני עיוור רק במקום בו יש ודאות שיתבצע איסור בשל כך.¹⁹

ברמ"א (יו"ד סי' קנא) הובאו שתי דעות האם במקום בו אין ודאות שיעבור על האיסור מחויב בלפני עיוור, הדעה הראשונה סוברת שעוברים על לפני עיוור רק כשישנה ודאות שיעבור על האיסור, ואילו לדעה השניה יש להחמיר בדבר, ולבעל נפש ראוי שיחמיר בדבר. אך לדעתו ניתן לכתחילה להקל כדעה הראשונה.

אם כן במקרה בו ישנה ודאות שבעל המלאכה יאלץ לחלל את השבת בגלל הזמנתו אין להזמין, גם אם הוא יגיע למשק ויבצע את הטיפול לפני שבת, אם בשל כך הוא יאלץ לחזור לביתו בשבת, משום שיש בכך משום איסור לפני עיוור.

כמו כן על אף שמצאנו באחרונים שבמקרה בו אין ודאות מוחלטת שיגרם חילול שבת בשל הזמנתו, מותר להזמין מי שמחלל שבת, כפי שמצאנו באג"מ ואו"ח ח"א סימן צט) שניתן להודיע למתפללים שיש חשש שיבואו ברכב בשבת שישנה תפילה, האיסור הוא רק אם ישנה ודאות שהם יבואו בשבת.²⁰

18. יש לציין שמגמרא זו מובן שאיסור לפני עיוור הוא בין אם מדובר בישראל ובין אם מדובר בגוי, שהרי הדוגמה המובאת בגמרא היא שאסור אף להגיש אבר מן החי לבן נח, על כן מובן שהאיסור הוא עצמי- דהיינו יש איסור על האדם לגרום לכך שאחר יעבור על איסור. יש לחקור האם האיסור הוא איסור עצמי על האדם שגורם את המעשה, או שמא הדבר תלוי גם כן באדם שעובר את העבירה בפועל.

דהיינו האם במקרה בו ראובן הושיט כוס יין לשמעון הנזיר, אך שמעון בסופו של דבר לא שתה, מחד גיסא ראובן עשה את המעשה, אך מאידך גיסא שמעון לא עשה את העבירה בפועל- לא שתה.

19. כך סוברים: שלטי הגיבורים (ע"ז), וכתב שכן פירש הר"ר אליעזר בר שמואל ממיץ בפ' נדרים, ריטב"א (ע"ז יג ע"ב ד"ה ומיהו), רשב"א (ע"ז יג ע"ב ד"ה אלו דברים), טוש"ע (יו"ד סי' קנא סע' א), ש"ך (יו"ד סי' קנא ס"ק ד), באה"ט (יו"ד סי' קנא ס"ק ג), לדעת הריטב"א (ע"ז ו ע"ב) במקום בו הוא יכול לעשות את האיסור בעצמו אין בכך משום לפני עיוור, וכן כתב פת"ש (יו"ד סי' קנא ס"ק ג) בשם חוות יאיר (סי' קפה). לדעת הב"י (יו"ד סי' קנא בדעת הרמב"ם ה"ז, ורבינו ירוחם נ"ז ח"ה קנח ע"ג), מותר למכור לגוי אם אין חשש שהוא מערים. 20. יש לציין שלדעתו, אם ישנה ודאות שהם יבואו ברכב בשבת, יש בכך מלבד איסור לפני עיוור גם איסור מסית לדבר עבירה.

וכן כותב הגר"י אריאל שליט"א, שניתן להזמין אורחים לליל שבת ולהציע להם להשאר, אם יסרבו ויחליטו לחזור בשבת אין בכך משום לפני עיוור.²¹

שאלתי את הגר"י אריאל האם מותר להזמין בעלי מלאכה לרפת, בזמן שברור הוא שהם לא יחזרו לביתם, ולהתנות איתם לפני בואם שישארו בבית הרפתן עד מוצאי השבת, כשם שמותר להזמין אורחים ולהתנות איתם שישארו עד מוצאי שבת.²²

תשובתו היא: "הזמנת אורחים לשבת שלמה היא דבר סביר ומקובל משא"כ הזמנת אומן לשבת שלמה אינה סבירה ואינה מקובלת".

מדבריו מובן, שהיתר זה של הזמנה על מנת שהמוזמנים ישארו הוא רק במקרים בהם ישנה סבירות הגיונית מלכתחילה שאכן זה יתבצע, אך אם הזמנה זו היא רק מהשפה ולחוץ, אין להזמין.

לאחר מכן שאלתי שאלה נוספת: כיצד יש לנהוג ביום ו' במקרה בו לא תהיה אפשרות לחלוב את הפרות בשל תקלה טכנית זו או אחרת.

אמנם ישנה אפשרות לבעל מלאכה לתקן את הדרוש תיקון עד כניסת השבת, אלא שהוא לא יספיק לשוב לביתו לפני כניסת השבת.

האם במקרה זה ניתן להתנות עימו שישאר?

תשובתו היא: "הפתרון המומלץ הוא הזמנת טכנאי גוי בהעדר גוי אם אין בררה אחרת, יש להזמין טכנאי יהדי ולהציע (תמורת תשלום הוגן) על כך שייאלץ להישאר בשבת) בתנאי שאכן יש אפשרות מעשית להלינו בשבת".

אם כן, למעשה במקום בו ישנה תקלה משמעותית ואין אפשרות לחלוב את הפרות, מותר להזמין את בעל המלאכה בתנאי שמציעים לו תמורת תשלום משמעותי, שישאר

21. באוהלה של תורה (ח"ה סי' כב). טעמיו הם: א. המזמין דאג לכך שהאורח לא יצטרך לחלל שבת, אלא אדרבה החלטת האורח לחלל את השבת עומדת בניגוד לתוכן ההזמנה. ב. חילול השבת מתבצע רק לאחר ההזמנה, אם כן ההזמנה אינה מביאה בעליל לידי חילול שבת אלא רק גורמת אותה בעקיפין. ג. כל עוד חילול השבת אינו ודאי אנו רשאים לתלות בהיתרא שמא יתרצה להזמנה בסופו של דבר וישאר בביתו של המארח עד סוף השבת, או שיחזור לביתו בדרך המותרת, כגון על ידי נהג גוי או ברגל במקום שהדבר אפשרי. ד. במקרה בו יתכן שהאורח המוזמן היה נוסע בלאו הכי למטרה אחרת, לעומת זאת בכל משך שהותו בבית המארח קרוב לוודאי שלא יעשה שום מלאכה.

22. הרחבת השאלה היא: האם ניתן להגדיר את העובדים כאורחים, שהדבר בסופו של דבר נתון לשיקול דעתם מה לעשות בשבת, או שמא יש לומר שהגדרתם היא כפועלים, ויד פועל היא כיד בעל הבית, וישנה מחויבות משמעותית יותר לבעל הבית, שפועליו לא יחללו שבת.

בבית המזמין, ויש להכין לו בפועל מקום לשהות בו, במקרה בו אין אפשרות מעשית כזו, אין להזמין, גם אם משמעות הדבר היא שלא יהיה ניתן לחלוב את הפרות בשבת.

יא. סדרי העדיפויות בעשיית מלאכות בערב שבת

א. אם ישנו חשש שלא תהיה אפשרות לסיים את המלאכה לפני שבת, יש מלכתחילה להזמין בעל מלאכה גוי.

ב. ניתן לבצע את כל העבודות השגרתיות שאינן נחוצות לצורך השבת, עד זמן מנחה קטנה וכשעתיים וחצי לפני השקיעה, עד זמן זה מותר לעשות את כל סוגי המלאכות.

ג. אחר זמן מנחה קטנה, עד הזמן שבו יספיקו בעל הרפת או בעל המלאכה לחזור לביתם לפני שבת, ניתן לעשות את כל הפעולות הנדרשות לצורך פעולתה התקינה של הרפת בשבת, וכן אם ישנם טיפולים רפואיים דחופים, שאינם סובלים דיחוי למוצאי שבת, ויש לדאוג שבעל המלאכה יחזור לביתו לפני שבת.

יב. הדרכה מעשית לעשיית פעולות, לרפתן ולבעלי מקצוע

הזמן בו מדובר אופי המלאכה	עד שעה תשיעית ומחצה	משעה תשיעית ומחצה, עד הזמן שיספיק לחזור לביתו	כשלא יספיק לחזור לביתו
עבודות מסגרות	ניתן לעשות	מותר לעשות רק פעולות שנחוצות לצורך החליבה, או מניעת צער; כפרה שנתקעה בין ברזלים.	בפעולות לצורך החליבה או מניעת צער מותר להזמין ובלבד שיתנה איתו שהוא נשאר אצל המזמין בבית.
פינוי זבל	ניתן לעשות	לא ניתן לעשות	לא ניתן לעשות.
הזמנת מזריע ²³	להזמין	לא ניתן להזמין	אין להזמין

23. השאלה היא על פרות קשות התעברות שלא ניתן להמתין עם הזרען עד לאחר השבת, אם יהיה צורך להמתין, יש חשש הפסד מרובה.

מותר להזמינו ובלבד שיתנה איתו שהוא נשאר אצל המוזמן בבית.	מותר להזמין	להזמין	הזמנת וטרינר לצורך מניעת צער בעלי חיים שקיים כעת ²⁴
אין להזמין	אין להזמין	להזמין	הזמנת וטרינר לצורך מניעת צער בעלי חיים עתידי או לצורך רווח עתידי ²⁵
מותר להזמינו ובלבד שיתנה איתו שהוא נשאר אצל המוזמן בבית.	מותר להזמין	מותר להזמין	הזמנת חשמלאי לצורך תיקון מכונת חליבה/מיכל קירור
אין להזמין	אין להזמין	מותר להזמין	הזמנת חשמלאי לצורך תיקון עמדה אחת או מספר קטן של עמדות שאינן פועלות והן ב"קרוסלה" והן ב"שדרת דג" ²⁶
מותר להזמינו ובלבד שיתנה איתו שהוא נשאר אצל המוזמן בבית.	מותר להזמין	מותר להזמין	הזמנת חשמלאי לצורך תיקון רובוט חליבה

24. פעולות אלו כוללות: המלטה קשה, ניתוח קיסרי, שלשול חריף ביונקים, טיפול בדלקת שנגרמה מגוף זר, זירוז המלטה רק כאשר ישנה סכנה מוכחת לוולד או לפרה, קדחת חלב.

25. פעולות אלו כוללות: עצירת שליה, משום שגם אם הדבר לא יטופל ברמה המיידית לא יוצר מכך נזק ממשי לפרה, הכנסת מגנטים אין צורך מיידית בפעולה זו, זריקות ׀ סנכרון ייחום, בדיקות הריון אין בכך צורך לשבת. לגבי קטוזיס נראה שגם כן אין בכך סכנת חיים ממשית, משום שכשהמאזן האנרגטי מתאזן, אין כבר ירידה במשקל, ומתחילה עלייה בחוזרת בחלב. 26. נראה לומר שמדובר במספר קטן של עמדות, שאף אם הן לא עובדות, אפשר לחלוב את הפרות.

אין לקצור.	אין לקצור, גם אם יש בכך הפסד של חלק מהזמן.	מותר לקצור	קצירת תחמיץ וחציר
------------	--	------------	-------------------

סיכום:

- א. ככלל, אין לעשות מלאכות לאחר זמן מנחה קטנה, כשעתיים ומחצה לפני השקיעה, איסור זה הוא מדרבנן.
- ב. במקרים בהם פועל מחויב לבעל הבית, הוא יכול לעבוד אצלו, עד הזמן בו יספיק לחזור לביתו ולהכין צרכי שבת מינימליים.
- ג. ניתן לעשות את כל מלאכות השגרה ברפת עד זמן מנחה קטנה, לאחר זמן זה ניתן לעשות רק מלאכות הנצרכות לצורך השבת.

